Een Duits meisje in Nederland

Bij uitgeverij Contact verscheen het boek *Ik denk zoveel aan jullie* van Hedda Kalshoven-Brester. Het is een briefwisseling tussen familieleden in Duitsland en Nederland in de jaren tussen 1920 en 1949. Aan weerszijden van de grens hebben de briefschrijvers enerzijds voldoende belangstelling voor de grote politiek om de brieven bijzonder boeiend te maken maar anderzijds bieden ze een onthullende kijk op de ideeën van een burgerlijke Duitse familie. Tineke Perdeck-Schimmel heeft een leerzaam ideetje gedistilleerd uit het boek.

In 1920 komt een dertienjarig meisje naar Nederland om aan te sterken. Ze heet Irmgard Gebensleben en komt uit Braunschweig. Jarenlang van 1920 tot 1949 onderhoudt ze een uitgebreide correspondentie met familie en vrienden in Duitsland: met haar moeder, haar grootmoeder, haar nicht en met haar broer, die officier in het Duitse leger is en in 1944 in België sneuvelt.
Ook de familie en vrienden schrijven haar uitgebreid terug.
Deze correspondentie is bijeengebracht in het boek *Ik denk zoveel aan jullie* dat onlangs bij Contact verscheen. Het is samengesteld door Irmgards oudste dochter, Hedda Kalshoven-Brester.

Hieronder volgen stukken uit die brieven met daarbij een aantal vragen.

13.6.1920
.. In Utrecht moesten alle kinderen eruit en een man riep de naam af en bracht ons dan naar de pleegouders. De Bresters zijn al wat oudere mensen en de beide zoons ongeveer twintig jaar...
21.6.1920
.. Ik ben al geweldig dik, want bij de Bresters koken ze de lekkerste dingen voor me. Laatst heb ik bananen en sinaasappels gegeten..

De moeder van Irmgard: Elisabeth Gebensleben schrijft op 7.7.1920 aan de pleegouders:
.. Helaas zijn we in Duitsland niet in staat onze kinderen alles te geven wat ze lichamelijk nodig hebben..
.. Indertijd toen de kwestie van de uitlevering van onze vroegere keizer aan de orde was en de Hollanders, ondanks alle dreigementen van de Entente, weigerden daarop in te gaan, heb ik tegen mijn kinderen gezegd: Hoed af voor de Hollanders..

Vragen
1. Hoe kwam het dat Duitse kinderen in Holland moesten aansterken?
2. Wat bedoelt de moeder met de uitlevering van de keizer en om welke keizer ging dat?

Irmgard blijft ruim een maand in Nederland; daarna blijft ze corresponderen met de familie Brester en gaat er nog geregeld logeren. In 1929 trouwt ze met August Brester, één van de zonen uit het gezin. Door haar huwelijk krijgt ze de Nederlandse nationaliteit. Met haar man, die internist is, vestigt ze zich in Utrecht.

Haar moeder schrijft haar vele brieven over de moeilijke periode die Duitsland tijdens de crisisjaren doormaakt en Irmgard schrijft veel terug.
Op 22.6.1931 schrijft de moeder vanuit Duitsland aan haar dochter:
.. Toen we het theater uitkwamen kregen we iets onverwachts te zien: de hele Steinweg was door fakkels verlicht, muziek en alleen maar bruinhemden met fakkels.
.. Die optocht en al die gewapende Schupo's (=ordepolitie in uniform) maakten een heel merkwaardige indruk op me, zo vlak na terugkomst uit het vredige Holland.. Maar overal heerste orde. De nazi's zijn streng gedisciplineerd en er zijn hier niet veel communisten die de rust kunnen verstoren..

Op 18.8.1931 schrijft Irmgard aan haar moeder:
.. We zaten nog aan het ontbijt toen we opeens een heel eigenaardig gebrom in de lucht hoorden. We liepen vlug naar het balkon en ja hoor daar vloog de Graf Zeppelin rustig en majestueus vrij laag over ons huis. Het was een schitterend gezicht en het deed mijn Duitse hart zo goed. Het was echt een symbool van Duitse energie en kracht, die zullen overwinnen ondanks de ernstige toestand van het ogenblik..

Vragen
3. Was Hitler aan de macht toen deze brieven geschreven werden? Geef argumenten.
4. Wat valt je op in de laatste brief?

In oktober 1931 brengt Hitler een bezoek aan Braunschweig en Elisabeth Gebensleben doet hierover uitvoerig verslag aan haar dochter:

18.10.1931
.. Er stond een dichte muur van mensen: op stoelen, op ladders en hekken. Ze waren in de lantaarns geklommen. Uit de ramen en van de balkons werden voortdurend bloemen gegooid. Ja ik heb gezien dat ze appels toegeworpen kregen en chocola. En steeds als er een rij vlaggen aankwam gingen de handen gingen de handen omhoog: "Heil, Heil".
.. Het was prachtig. Zo'n geestdrift had je vroeger nauwelijks als de keizer naar Braunschweig kwam.
.. Vati heeft gezien dat nette dames in bontjassen met grote kannen koffie naar de vrachtauto's liepen waar de Hitlermensen hun brood zaten te eten..

Irmgard schrijft op 23.10.1931 terug vanuit Utrecht:
.. Uit de krant hadden we natuurlijk al veel over de grote Hitlerdagen van Braunschweig gehoord, maar zo'n persoonlijk verslag maakt toch veel meer indruk. Fijn dat je er zo uitgebreid over hebt verteld..
.. Onze krant schreef er trouwens heel zakelijk en objectief over maar de mensen hier krijgen daardoor toch geen goed beeld van de omvang van de beweging.

Vraag
5. Zie je verschil in opvatting tussen beide brieven? en is er ook enige overeenkomst? Tracht hiervoor een verklaring te geven.

Het is nu 1933 geworden. Irmgard heeft inmiddels twee dochters gekregen; een van hen is de samenstelster van het boek: Hedda.

Op 3.2.1933 schrijft moeder Elisabeth:
.. Immeken ik neem toch aan dat je de Duitse krant steeds heel grondig leest. Hitlers kanselierschap is nu verrassend snel een feit geworden..
Het middagnieuws had ik helaas gemist maar toen kwam VAti met een extra editie van de krant. Vati's gezicht straalde. Ik lachte ook, maar toen de eerste vreugde voorbij was moest ik toch wel even op een stoel gaan zitten en een paar tranen over mijn wang laten lopen..
.. Nu zit dus deze vroeger zo eenvoudige man, die in de loopgraven heeft gelegen op de plaats waar Bismarck zat..

Ruim een maand later 10.3.1933 opnieuw een brief van moeder:
.. Afgelopen zaterdag hebben Frieda (de huishoudelijke hulp) en ik ter ere van de nationale herleving onze mooie oude zwart-wit-rode vlag aan het balkon gehangen. Ik kan je vertellen dat dat een feest voor ons was. Veertien jaar lang is de vlag naar zolder verbannen geweest, die vlag waarvoor miljoenen in de strijd om de eer van het vaderland hun leven gaven. Het was een plechtig ogenblik voor met toen ik hem uitrolde..
(In diezelfde brief doet ze ook verslag van het feit dat de sociaal-democratische burgemeester van Braunschweig trachtte te verhinderen dat op het stadhuis de hakenkruisvlag zou worden gehesen. Nog later zou die burgemeester op ruwe wijze verwijderd worden en werd Irmgards vader tijdelijk burgemeester van Braunschweig).

11.3.1933 komt een antwoord van Irmgard uit Nederland:
.. We leven zo mee met wat er allemaal in Duitsland gebeurt.
.. Uit de verte zie je alles veel nuchterder objectiever en rustiger, je oordeelt veel nuchterder dan wanneer je er zo middenin zit..
.. Eén ding hoop ik: dat Hitler zijn doel langs vreedzame weg kan blijven nastreven..
Zijn maatregelen tegen de communisten worden ook hier met gejuich begroet - als ze maar niet naar een dictatuur leiden.

22.3.1933 Elisabeth Gebensleben aan haar dochter:
.. Vati en ik hebben de hele dag aan de feestelijkheden meegedaan en ontroerd naar de radio geluisterd, die de plechtige vieringen in Berlijn en Potsdam uitzond.
Ik had zo graag de Hitlervlag naast onze oude Duitse vlag laten wapperen, maar ik had in de hele stad niet één hakenkruisvlag meer kunnen vinden. Ook het vlaggedoek was uitverkocht..
Ik kon alleen nog van die kleine hakenkruis-

vaantjes bemachtigen, die we toen inderdaad ook maar hebben uitgehangen..
Overigens heeft Vati nog een kiekje van ons versierde huis gemaakt. Als het gelukt is krijg je het.
..(donderdagmiddag) Daarnet heb ik Hitlers rede in de huidige Rijksdag gehoord. Immo, wat een man is dat! De hele wereld die zo klaagt over de huidige wereldcrisis zou naar deze man, die zo boven iedereen uitsteekt moeten luisteren..

Op 24.3.1933 schrijft Irmgard naar haar *grootmoeder*:
.. Mutti beschrijft alles zo uitgebreid en de kranten staan er ook zo vol mee dat je er vaak nauwelijks "doorheen" komt.

Op 1.4.1933 schrijft ze aan haar moeder:
.. Trouwens iedereen begint meteen over de Duitse politiek te praten. Als jullie toch maar eens goed beseften dat deze verschrikkelijke jodenvervolging overal in het buitenland een enorme antipathie tegen Duitsland oproept! De laatste weken is weer zoveel verloren gegaan van de vriendschap voor Duitsland, die net was beginnen te ontstaan..

Vragen
6. Als je de brieven uit 1933 nog eens doorleest welke nationalistische kenmerken vind je dan in de brieven uit Duitsland?
7. Zoek na wat er bedoelt wordt met de plechtige vieringen in Berlijn en Potsdam.
8. Wat vind je de opvallendste veranderingen die zich in de brieven uit Nederland voltrekken?

Twee maanden later op 25.5.1933 schrijft Karl (de vader van Irmgard aan zijn dochter:
.. Vorige week vrijdag zijn Mutti en ik tot de partij van de NSDAP toegetreden, samen met een groot aantal prominenten.
Door handslag hebben we ons verplicht de Führer onvoorwaardelijk te volgen. In de gemeenteraadszitting was niet alleen het voltallige college maar ook de volledige raad in bruin hemden verschenen..
Zodoende heeft jullie "oude" vader ook ijlings een bruin hemd, pet, riem, das en partij-insigne moeten aanschaffen.
Mutti vindt dat het uniform me indrukwekkend staat en me tientallen jaren jonger maakt.

Vraag
9. Geef drie redenen waarom vader en moeder Gebensleben in 1933 tot de NSDAP zijn toegetreden.

In 1934 komen er veel Joodse vluchtelingen naar Nederland en op 26 februari organiseert het Comité voor Joodse Vluchtelingen een concert ten bate van de slachtoffers van het Hitlerbewind.
Irmgard Brester-Gebensleben, die veel aan zang deed, werd gevraagd op te treden, naast vele anderen.
9.2.1934 in een brief aan haar moeder:
.. Hoe vind je zoiets: op 26 februari moet ik op een groot liefdadigheidsconcert zingen!
.. Voor de pauze (na een vioolconcert van Mozart) zing ik een aria uit de Jahreszeiten en na de pauze een paar liederen van Mendelsohn..

En op 16.2.1934 Irmgard aan haar moeder:
.. Het is werkelijk ongelooflijk van hoeveel kanten ik al over dat concert ben aangesproken en van hoeveel mensen ik al weet dat ze komen.
.. Eigenlijk zouden jullie er ook bij moeten zijn, al denk ik wel dat het liefdadige doel van het evenement tot een heftig debat tussen August (=haar man) en jou zou leiden..

De dag na het concert 27.2.1934:
.. Nu jullie goede wensen hebben vast meegeholpen aan het grote succes van de avond! Dr M kwam in de pauze naar me toe, helemaal opgetogen: ik wist niet dat u nog wat anders kon dan kinderen krijgen!"
(dr. M was de arts die Irmgard bij de geboorte van haar kinderen had bijgestaan)

Vragen
10. Waarom zou Irmgard het zo belangrijk hebben gevonden dat men haar juist voor dit concert vroeg?
11. Waarom schreef ze niet over het doel van dit concert aan haar moeder?

De correspondentie tussen Irmgard en haar moeder ging door tot haar moeder, voor de oorlog al, in 1937 stierf. Haar vader was al in 1936 gestorven. Eerst met haar grootmoeder en later met haar broer en met haar nicht blijft ze schrijven en men schrijft terug, ook als in 1939 censuur wordt ingesteld. Wie meer hierover wil weten moet het boek zelf maar eens uit de bibliotheek halen.